

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Pojetí zla v sociologii

Kateřina Krausová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra Sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Pojetí zla v sociologii

Kateřina Krausová

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Váně, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a k jejímu zpracování využila jen seznam pramenů a literatury

Plzeň, březen 2013

.....

Poděkování

Poděkování patří vedoucímu práce PhDr. Janu Váněmu, PhD., za všechny čas, konzultace a cenné rady, které při přípravě této bakalářské práce vynaložil.

OBSAH

OBSAH	5
1 ÚVOD	6
2 SOCIOLOGICKÝ PŘÍSTUP KE ZLU	7
2.1 Sociologický přístup ke zlu a jeho aplikace	8
2.2 Jsme dobří či zlí, nebo disponujeme obojím?	11
2.3 Společnost a její „dvě tváře“	15
3 BIOLOGICKÝ PŘÍSTUP KE ZLU	18
3.1 Přirozený výběr a lidská přirozenost	19
3.2 Vnitrodruhová agrese a vysvětlení z hlediska biologických pochodů .	21
3.3 Přirozenost jako komponenta v sociálním prostředí	23
3.4 Biologický determinismus a sociální odpovědnost.....	26
4 SOCIOBIOLOGICKÝ PŘÍSTUP KE ZLU	28
4.1 Představení sociobiologie	28
4.2 Postoj sociobiologie ke genetické predispozici	30
4.3 Sociobiologické uvažování o agresivitě.....	34
5 ZÁVĚR	37
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	40
7 RESUMÉ	41

1 ÚVOD

Slovo „zlo“ je v novodobé společnosti využíváno natolik hojně, že představuje označení téměř pro všechny nežádoucí události, symbolizuje tak výraz, který se nepojí s žádným přesně vytyčením významem. Přesto ho lze rozdělit do několika kategorií, s kterými jsou posléze spjaty přístupy, skrze které o zlu uvažovat. Existují přírodní zla, do kterých řadíme genetická onemocnění, ale i události spjaté s přírodními katastrofami, jedná se o zla, která vznikla bez úmyslného zapříčinění a zásahu lidské moci. Protipólem k nim jsou morální zla, kam řadíme události vykonané (ne)úmyslnou lidskou snahou, příkladem těchto snah jsou události v koncentračních táborech a gulagech. Vedle toho ještě existuje kategorizace silných zel, do kterých patří ty nejkrutější trestuhodné činy, které je někdo schopen spáchat. A slabých zel, která symbolizují morální neschopnost spojenou s ochotou následovat zlá počínání ostatních jedinců, a potlačení schopnosti předvídavosti se takovým situacím včas vyvarovat. [McClinton, 2011: 14]

Ve své práci se budu věnovat konceptualizaci zla v sociologii, kterou uvedu na základě představení tří přístupů, pomocí kterých o zlu uvažovat, kdy se jedná o sociologický, biologický a sociobiologický přístup. Tyto přístupy představím na základě toho, že přiblížím stěžejní díla autorů, která patří do jednotlivých názorových proudů. Budu se věnovat zejména tomu, že představím, jak zvolení autoři interpretují zlo, co považují za jeho zdroje a jaké jsou podle nich příčiny zla. Mým záměrem je tak vytvořit ucelený přehled o tom, jak jednotlivé proudy interpretují původ a existenci zla. Moje práce je koncipována jako komparační analýza těchto proudů, a jejím cílem je představit jejich klíčové aspekty a provést tak srovnání teoretických přístupů ke konceptualizaci fenoménu zla.

2 SOCIOLOGICKÝ PŘÍSTUP KE ZLU

V této kapitole budu vycházet z přístupu, podle kterého je možné vytvářet takové podmínky prostředí, díky kterým lze přimět dobré lidi k tomu, aby se začali chovat způsoby, které jsou klasifikovány jako zlé. Předním představitelem tohoto smýšlení je Philip Zimbardo, který na základě svého vědeckého počínání, dospěl k názoru, že aby lidská mysl přežila, je schopna se adaptovat na jakékoliv okolnosti prostředí. Podle něj se lidé nerodí se sklony k dobru nebo ke zlu, nýbrž s mentálními vzorci konat zlo v určitých situacích a za určitých podmínkách. Sociologický přístup ke zlu tak vyvrací známá přesvědčení o tom, že existuje určitá nepropustná hranice, která odděluje zlé lidi od dobrých, takže zabraňuje dobru, aby se stalo zlem a naopak. [Zimbardo, 2005: 38- 42]

Vysvětlení sociologického přístupu představím jeho aplikací na zlé činy, které byly ve společnosti spáchány. A to nejprve na úrovni jedince, pomocí analýzy soudního stíhání Adolfa Eichmanna, kdy uvedu stěžejní informace o tomto procesu, posléze ho budu analyzovat pomocí teoretických perspektiv o autoritě a moci. Následně budu pokračovat polemikou, která souvisí s mikro pohledy společnosti, respektive s tím, jestli lidské bytosti disponují tzv. „dvěma tvářemi“ (dobrou a špatnou). V závěru kapitoly budu pokračovat stejnou polemikou, ale na úrovni společenské o tom, zda má tyto „dvě tváře“ na makro úrovni i společnost.

2.1 Sociologický přístup ke zlu a jeho aplikace

Stěžejní pilíře uvažování sociologického přístupu o zlu, představím na případu reportáže soudního líčení s Adolfem Eichmannem¹, který ve svém díle popsala Hannah Arendtová, mým záměrem je tak detekovat situační vlivy, které ovlivnily Eichmanna v páchání zla. O likvidaci evropského židovstva existuje celá řada prací, avšak žádná z nich nebyla natolik atraktivní, že by vyvolala tolik pozornosti, jako práce Hannah Arendtové. Diskuze vyvolané kolem reportáže o procesu „banálního zla“ byla dokonce natolik intenzivní, že představuje jistou diskursivní představu o činech páchaných v koncentračních táborech. Koncept banálního zla se stal symbolem historické a morální evaluace zločinů, způsobených národním socialismem. [Diner, 1997: 177] Potom co byl Eichmann na základě lékařského vyšetření označen za zdravého jedince, který netrpěl žádnou psychickou anamnézou, se začala Hannah Arendtová zajímat o to, jak je možné, že duševně zdravý Eichmann byl schopen napáchat činy, které měly ničivý dopad pro několik miliónů jedinců. A nadále se zajímala o to, jestli se mu vyvražďování Židů vůbec přičilo. [Arendtová, 2005: 123] Nutno zde upozornit na fakt, že v řadách SS existovaly systematické snahy vymanit z jejich řad jedince se sadistickými sklony. Rození zabijáci měli vstup do jejich jednotek přísně zakázán, protože bylo nepřípustné, aby se v organizovaném zabíjení někdo „vyžíval“. [Arendtová, 2005: 143] Arendtová dospěla k tomu, že si Eichmann a spolu s ním celé válečné Německo, osvojili zcela nový systém hodnot, který se odlišoval od hodnot vnějšího světa. Došlo k tomu, že pod vlivem zášti vůči Židům (oné nové hodnoty) přestali lidé své počínání chápat jako nesprávné. Naopak byli

---

¹ Adolf Eichmann se narodil v roce 1906 v Kolýně nad Rýnem. K Nacistům, a do SS vstoupil v roce 1932. V roce 1938 založil centrální kancelář pro židovskou emigraci ve Vídni, Říšská centrální kancelář pak byla založena o rok později. Od roku 1942 zahrnoval způsob řešení židovské otázky i transport Židů z celé Evropy do koncentračních táborů v Polsku. Měl na starosti shromáždění a organizaci transportů, které posílaly Židy na smrt. Po válce byl Eichmann ve vazbě, ale podařilo se mu uniknout do Itálie a později do Argentiny. V květnu roku 1960 byl zadržen izraelskou tajnou službou. 11. dubna roku 1961 se s ním konal v Jeruzalémě soudní proces. Eichmann byl obžalován např. ze zločinu proti lidskosti, z válečných zločinů a ze zločinů proti židovskému obyvatelstvu. O osm měsíců později, ho soud shledal vinným ze všech navržených obvinění a bylo rozhodnuto, že Eichmanna čeká trest smrti. 31. května roku 1962 byl oběšen. [MCClinton, 2011:12]

přesvědčení o tom, že vykonávají něco velkolepého a historicky výjimečného. Takže když byl Eichmann svědkem, toho s jakou horlivostí páchá německá společnost totéž co on, jeho vnitřní svědomí ho netížilo, naopak ho v tomto páchání utvrzovalo, jeho činy tehdejší společnost plně schvalovala. Proměnou hodnotového společenského rámce se změnily hodnoty samotných lidí, a s nimi i jejich uvažování, proto zdraví jedinci byli schopni činů, které měli zničující následky. [Arendtová, 2003: 140- 143]

V 60. letech 20. století uskutečnil americký sociální psycholog Stanley Milgram experiment², jehož výsledek doložil krajní poddajnost lidské přirozenosti. Experiment doložil, jak lze pod vlivem autority lehce přimět obyčejné americké občany k páchání zlých činů. Konečné závěry experimentu ukázaly, že 67% účastněných bylo ochotno udělit nejvyšší stupeň šoku druhé osobě. Milgram tímto experimentem dopomohl porozumět tomu, jak je banální přimět jedince k páchání zla, tímto svědectvím poskytl zcela odlišný formát pohledu na likvidační schopnost nacistů. [Zimbardo, 2005: 43] Reportáž soudního procesu s Adolfem Eichmannem doložila, že i v jeho případě byla poslušnost k autoritě klíčová pro jeho následující počiny, konkrétní formy poslušnosti Arendtová detekovala následovně. V jeho jednání identifikovala bezmyšlenkovitost, která byla zjevná z jeho výpovědí před izraelským soudem, Eichmann před ním „fungoval“ stejně dobře jako za nacistického režimu. [Arendtová, 2001: 15- 18] Jeho způsoby vyjadřování označila jako standardní, při procesu se vyjadřoval pomocí slovních klišé a konvenčních frází, skrze které popisoval i

---

² Americký sociální psycholog Stanley Milgram najal v 60. letech 20. století dobrovolníky, kterým vysvětlil, že se účastní pokusu odolnosti vůči bolesti. Dobrovolníky rozdělil do dvojic, kdy jeden byl učitel a druhý žák. Losování však proběhlo jen na oko, protože „žáci“ byli Milgramovi tajní spolupracovníci. Žáci měli za úkol k sobě přiřazovat dvojice slov a byli přivázáni k židli, která připomínala elektrické křeslo. V průběhu samotného experimentu učitel svého žáka neviděl. Jakmile došlo k tomu, že žák přiřadil slovo špatně, tak byl potrestán elektrošokem, síla elektrošoků se při každém dalším omylu postupně zvyšovala. Ve skutečnosti však byl elektrošok pouze simulovaný (což učitel netušil). Zdrojem elektrošoku bylo zařízení, které připomínalo reostat, a byla na něm vyznačena pásma od lehkého šoku, až po šok ohrožující život. Žáci byli před experimentem instruováni, jak mají simulovat bolest, ve vyšších pásmech šoku mělo například nastat ticho. Jakmile byl učitel nejistý, jestli má dál pokračovat, přistoupil k němu Stanley Milgram a řekl, že musí pokračovat, protože nemá jinou možnost. V průběhu pokusu „šokovalo“ své žáky 25 učitelů ze 40, až do nejvyššího šokového pásma 450V. Dvě třetiny najatých dobrovolníků tak byli schopni uvést ostatní do velké bolesti a ohrožení života, pouze na základě svojí poslušnosti vůči autoritě. [Milgram, 1969]

události ze svého osobního života. [Arendtová, 2005: 75] Této skutečnosti lze rozumět jako projevu posedlosti pracovním životem, která zasahovala a ovlivňovala chod veškerého jeho smýšlení. Posedlosti po bezchybném vykonávání všech příkazů, které přicházely od autority shora, si lze povšimnout i u jedné z jeho výpovědí. V této výpovědi Eichmann uvedl, že kdyby chtěl, nemusel se řešením židovské otázky zabývat a z celé záležitosti by mohl vyklouznout. Neučinil tak, protože se mu tento krok zdál nepřijatelný, a neměl šanci sehnat v té době jiné a stejně tak dobře placené zaměstnání. [H. Arendtová, 2005: 125] Styl vyjadřování byl projevem společenského uznání jeho funkce, které ulehčovalo řadu skutečností, kterým vykonáváním svých činů čelil. [Arendtová, 2001: 15- 18] Úprava vyjadřování byla pro nacisty celkově velice často využívanou praktikou. Nejznámějším příkladem je vytváření tzv. jazykových směrnic, kdy docházelo ke kódování slov jejich činů, takže zabíjení Židů bylo nazýváno např. „konečným řešením“ či „zvláštním zacházením“. Tyto jazykové směrnice sloužily zejména k udržení hladkého a bezporuchového chodu množství institucí, a zabraňovaly, aby nacisté své činy chápali jako vraždu. Existence a chod koncentračního tábora pak byly považovány za problém administrativní, hovořit o koncentračních táborech jako o hospodářských zařízeních bylo příznivé pro mentalitu SS, jelikož to byl účinný prostředek, jak se mohli distancovat od svých emocí. [Arendtová, 2005: 95- 117]

Díky detailnímu prozkoumání Eichmannova případu bylo zřejmé, že to nebyl fanatik, který by bezmezně nenáviděl Židy. Svými záměry se snažil hlavně o to, aby konečné řešení opravdu konečné bylo, bezmezně plnil svoje pracovní poslání. Když v posledním roce války začal říšský vedoucí jednotek SS Heinrich Himmler, úmyslně vydávat opačné rozkazy než přicházely od Hitlera, Eichmann reagoval tak, že požadoval přehodnocení celé záležitosti, tedy to, aby vyhlazování Židů nadále pokračovalo. Podle Arendtové byly zdrojem tohoto apelu dvě skutečnosti. Zaprvé, že Himmlerovy rozkazy byly zločinné a zadruhé Eichmannův osobní důvod, jeho ryzí a bezmezný obdiv Adolfu Hitlerovi. Jestli byl silnější jeho obdiv k autoritě či občanská povinnost

ctít zákony třetí říše, však zůstává nezodpovězenou otázkou. [Arendtová, 2005: 201] Tak došlo k tomu, že pod vlivem bezmyšlenkovitého jednání, byl normální muž schopen spáchat jedny z nejhorších činů své doby, ačkoliv jeho vlastnosti a motivy byly běžné a nezločinné, a on sám nebyl zlomyslný ani patologický. Právě celá tato skutečnost je na případě Eichmanna natolik banální, banalita se ukrývala v samotném jedinci ne v jeho počinech, které byly zničující. [McClinton, 2011: 12] Pro Eichmanna bylo banální vykonávat tyto činy, protože jejich vykonávání bylo jeho běžnou pracovní činností, díky tomu pro něj ztratily činy svůj trestní význam. [Diner, 1997: 183] Eichmannův případ ukázal, jak činy páchané pod taktovkou bezmyšlenkovitosti napáchaly mnohem ukrutnější škody, než řada zlých instinktivních chování dohromady. [McClinton, 2011: 12- 14] Konkrétní případ Adolfa Eichmanna je proto ukázkovým příkladem toho, jak se člověk začne chovat poslušně, pokud je obklopen prostředím, v němž byly vytvořeny sociální vzory poddajnosti a spolu s tím, v tomto prostředí působili lidé, kteří se chovali podobně „poslušně“.³ Tehdejší německá společnost vytvořila takové podmínky prostředí, které umožnily samotnou schopnost Adolfa Eichmanna adaptovat se na ně, a za pomoci naučených mentálních vzorců bezprostředně vykonávat konečné řešení židovské otázky. [Zimbardo, 2005: 43- 44]

2.2 Jsme dobří či zlí, nebo disponujeme obojím?

V následující podkapitole budu vycházet z polemiky nad tím, zdali se jedinci rodí od přírody dobří či zlí. Moje argumentace bude založena převážně na předpokladu, že lidé nejsou zrozeni k tomu, aby byli buď zcela dobří, nebo úplně zlí, avšak disponují potencionálem být pouze jedno nebo druhé. Tento argument poté doložím konkrétními příklady, které ukázaly, jak došlo k tomu,

---

³ Takové chování je typickým příkladem projevu ztotožnění s referenční skupinou. K referenční skupině vztahuje jedinec svá jednání v očekávání, že bude akceptován jako člen. Dochází tak k tomu, že se identifikuje s cíli a normami dané referenční skupiny, a podle nich směřuje svoje chování. [Buriánek, 1996: 67]

že se dobří jedinci proměnili ze dne na den, a začali se chovat zle. Tím tak podpořím tvrzení, že lidská osobnost zahrnuje jak stránku dobrou, tak stinnou.

Prvním příkladem je událost Stanfordského vězeňského experimentu⁴, který doložil, jak se zcela normální mladí lidé začali v rolích dozorců chovat sadisticky, a byli schopni ponižovat a ubližovat ostatním jedincům. Při experimentu se několik jedinců citově zhroutilo, pouze ti co bezmyšlenkovitě dodržovali příkazy a poslouchali příkazy autority, se na situaci dokázali adaptovat. Vzhledem ke stupňujícímu násilí se začala situace celého experimentu vymykat, a proto byl po šesti dnech ukončen. Sám vedoucí experimentu, Philip Zimbardo, uvedl, že jako vrchní dozorce začínal pociťovat proměnu své osobnosti. Radikální proměna jedinců je připisována tomu, že se zcela oddali vykonávání své nové role, začali dodržovat pravidla a skupinové normy, které byly součástí této situace. Podlehli tak situačnímu nastavení události. Experiment vyzdvihl, jak klíčové mohou být situační determinanty, do kterých patří následující komponenty: chování podle očekávané role a pravidel s ní spojených; skupinová norma, která vzniká na základě přítomnosti ostatních jedinců a vytváří skupinovou identitu; přítomnost autority a uniform, jakožto symbolu moci a zároveň prostředku pro účinné anonymizování jedinců. [Zimbardo, 2005: 60- 68] Experiment Philipa Zimbarda je důkazem proměny normálních zdravých jedinců, na jedince, kteří jsou schopni páchat nelibé praktiky ostatním. Tuto přeměnu nelze vysvětlovat z hlediska genetických dispozic a je zapotřebí se zaměřit na situaci, za které byla tato

---

⁴ Experiment, který uskutečnil v roce 1971 Philip Zimbardo ukázal, jak lze „lehce“ zmanipulovat konformitu mladých zdravých jedinců. Experiment byl proveden s dobrovolníky, kteří svolili k tomu, aby se díky jejich participaci uskutečnil psychologický výzkum života ve vězení. Došlo k tomu, že psychologové vybudovali v přízemích svého ústavu vězení, v nichž bylo celkem 24 zdravých mužů náhodně rozděleno na vězně a dozorce. Vězňové pak byli zatčeni policií a převezeni do vězení, po převozu jim byly odňaty otisky prstů, byli svlečeni do naha a dostali uniformy s čísly. Pod těmito čísly pak také byli oslovováni. Zatímco dozorce dostali také uniformy, brýle a obučky, nadále jednu jedinou instrukci, a to, aby v rozumných mezích udrželi kázeň a pořádek. Již po pouhých 36 hodinách, co experiment začal, se začalo objevovat první porušování etických norem. Postupně docházelo k tomu, že dozorce stupňovali na vězně tlak, což dokonce dospělo až do fáze, že experiment musel být po 6 dnech konání ukončen, protože se objevila hrozba vraždy. Skupina zdravých, normálních a inteligentních mužů se začala chovat dost podobně, jako se chovali dozorce v koncentračních táborech. Co se týká lidí, kteří hráli vězně, tak řada z nich trpěla posttraumatickou stresovou poruchou ještě několik měsíců po skončení celého experimentu. [<http://www.prisonexp.org/>]

přeměna vůbec možná. „*K chování vždy dochází v nějakém kontextu a tento kontext utváří a určuje, které chování je vhodné, které bude odměněno či potrestáno, na které budou lidé reagovat a které budou přehlížet.*“ [Zimbardo, 2005: 91] Vzhledem k tomu je relevantním vysvětlením této proměny fakt, že k ní přispěl situační kontext, který byl uměle vytvořen za podmínek celého experimentu.

Druhým příkladem je studie, kterou ve své knize „Modernita a Holocaust“ zmiňuje Zygmunt Bauman. Jedná se konkrétně o novinový článek francouzského deníku „Le Monde“, kdy jeho autor prováděl rozhovory s lidmi, kteří se stali oběťmi únosu. Novinář totiž zaregistroval, že se u těchto lidí objevuje vyšší četnost rozvodovosti, a rozhodl se bádát potom, co bylo její příčinou. Většina dotazovaných jedinců se svěřila, že dříve o rozvodu vůbec neuvažovali, ale oči jim otevřela agónie, kterou si během únosu se svým partnerem společně prošli. Najednou totiž viděli svého partnera v jiném světle, najevo vyšla celá řada nelichotivých vlastností, jako sobectví či zbabělost. Novinář si posléze položil otázku, jaká z těchto tváří byla ve skutečnosti jedincům vlastní? Nakonec dospěl k názoru, že ani jedna z nich (dobrá nebo špatná) nebyla ta pravá, ale vlastní byli jedincům obě. Obě stránky lidské osobnosti totiž představovaly možnosti, které se vyskytovaly v jejich povaze. Ona správná a dobrá tvář se zdála být normální, protože byla přítomna po jejich dosavadní spolužití. Vlivem únosu se však na povrch vynořila i zlá stránka, protože došlo ke změně situačních podmínek, kterým byli jedinci vystaveni. Proto kdyby k únosu nikdy nedošlo, tyto páry by s největší pravděpodobností stále sdílely společné manželství a o svých stinných stránkách by neměly ani potuchy. Situace vystřižená z každodenní žité reality, je přímým důkazem o tom, že lidská povaha disponuje oběma stránkami, za normálních podmínek se setkáváme většinou jen s dobrými stránkami. Ve chvíli kdy na povrch vyplují špatné stránky lidské povahy, dochází k tomu, že ani ti nejbližší lidé, které člověka obklopují po jeho celý život, ho nepoznávají. [Bauman, 2003: 38]

S těmito příklady souvisí i polemika, která proběhla v pořadu BBC „Horizon“ o stejném tématu, tedy jestli jsou jedinci buď zlí, nebo dobří. Celá diskuze vznikla právě díky častému předpokladu, že zlo je neoddělitelně propojeno s lidmi samými, respektive tak, že někteří z nich jsou nositele genu zla a někteří ne. V tomto pořadu vystoupilo několik biologických a sociálních vědců, kteří navrhli následující vysvětlení. Genu zla můžeme úspěšně čelit, pokud jsme jeho nositelem, a to tím, že vyrůstáme ve správném prostředí, které nás ke správnému chování nabádá. [BBC, 2011] ⁵ Nezávisí na tom, jestli je naše přirozenost dobrá nebo zlá, pokud budeme žít správným způsobem života, osvojíme si správné způsoby chování, které si zvnitřníme a díky tomu budeme dobrými lidmi. Tento poznatek ve skutečnosti pramení již od Aristotela a jeho přístupu „etiky ctností“, který vypovídá, že náš charakter a morální čidla jsou řízeny pravidly našeho morálního chování, ne silami a následky našich činů. To znamená, že povahu našich činů určují meze našeho morálního chování, které jsme si zvnitřnili. [McClinton, 2011: 14]

Autoři, jejichž díla byla použita pro napsání této podkapitoly, se shodují v tom, že povaha každého člověka disponuje jak dobrou, tak špatnou stránkou. Jsme schopni vytvořit takové situace, díky kterým se duševně zdraví a normální lidé dokážou chovat zle. Tito autoři se nadále shodují v tom, že není klíčové jaká z oněch dvou stránek, které naše osobnost skrývá, převažuje. Důležité je, v jakém prostředí jsme byli vychováni, a jaké vlastnosti chování, jsme si díky němu zvnitřnili. Největší váhu poté přiřkládají morálnímu chování, protože pokud se lidé chovají v jeho souladu, jsou schopni řídit svá počínání a tak se vyvarovat pácháním špatných činů, tedy páchání zla.

---

⁵ Dostupné na: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b014kj65>

2.3 Společnost a její „dvě tváře“

Na předchozí podkapitolu naváží stejnou polemikou o správné a odvrácené tváři, ale tentokrát ji budu aplikovat na úrovni společenské. K tomu využiji dílo Zygmunta Baumana „Modernita a Holocaust“, který tuto myšlenku ve své knize představil, na základě událostí spojených s druhou světovou válkou. Bauman se zajímal o to, jak bylo možné, že se v moderní racionální společnosti, kterou bylo válečné Německo, zrodil a fungoval holocaust. *„Máme podezření, že holocaust pomohl pouze odkrýt druhou tvář téže moderní společnosti, jejíž jinou, známější tvář tolik obdivujeme. A že tyto dvě tváře zcela pohodlně nese jedno tělo. A snad nejvíce se bojíme toho, že žádná z nich nemůže existovat bez druhé, tak jako bez sebe nemohou existovat dvě strany jedné mince.“* [Bauman, 2003: 39] V této části se také zaměřím na faktory, které podle Baumana zapříčinily vznik holocaustu.

Ze sociologického hlediska je relevantní zaměřit se na tuto problematiku zejména proto, že se holocaust zrodil v rozvinutém stádiu lidské civilizace. Tato doba představovala vrchol nejen kulturních výkonů člověka, ale i symbol moderní racionality. Proto se naskytla otázka, jak došlo k tomu, že se v takovém prostředí zrodila „vražedná mašinerie“, tohoto gigantického měřítka? Podobně jako u vysvětlení zla na úrovni jedince, se i na úrovni společenské setkáváme s názory, že byl holocaust výdobytkem traumatizované společnosti, nebo bývá interpretován jako případ potlačené a vrozené agresivity. Tato vysvětlení však nejsou dostatečná, natož pak pravdivá. Jsou v rozporu s empirickými důkazy, které ukázaly, že ti, kdo se na holocaustu podíleli, byli z lékařského hlediska označeni za zdravé a normální. Dochází tak k tomu, že taková vysvětlení spíše slouží k morálně pohodlnému ospravedlnění těchto činů, a poskytnou jisté „zahojení“ historické paměti, ale jinak nejsou sociologicky kýžená, protože pod jejich vlivem dochází k přehlížení obětí této genocidy. [Tamtéž: 10-12 a 43] Zásadní je též skutečnost, že holocaust sehrál důležitou roli ve směřování podoby budoucího světa. Jeho význam spočívá hlavně v tom, že díky němu můžeme rozkrýt

tendence moderních a obecně sdílených forem lidského soužití, které se v něm „zkondenzovaly“. [Tamtéž: 25] *„Holocaust odkryl a prověřil ty atributy naší společnosti, které jsou skryté, a tudíž nejsou za jiných, než laboratorních podmínek empiricky dostupné. (...) Navrhuji přistupovat k holocaustu jako k mimořádné, nicméně příznačné a spolehlivé zkoušce skrytých možností moderní společnosti.“* [Tamtéž: 44]

Bauman ve své knize dospívá k závěru, že holocaust byl výsledkem střetnutí několika sociálních a psychologických faktorů, tyto faktory jsou samy o sobě vcelku obyčejné a běžné, jedinečná byla možnost jejich setkání. Jejich střetnutí umožnilo odložit „okovy“, které za normálních okolností kontrolují a omezují lidské chování. Souhrou těchto faktorů došlo k dysfunkci morálního instinktu, společnost se dostala do anomické situace a přestala vytvářet účinnou sociální regulaci, která se nepřenášela na morální instinkty samotných jedinců. Tak došlo k tomu, že společnost nefungovala jako účinný nástroj sebeovládání. [Tamtéž, 2003: 14 a 35] První z faktorů byla existence byrokratického aparátu, díky kterému bylo možné zorganizovat masové vraždění. Byrokracie zaobalila holocaust procedurami, které fungovaly jako účinné prostředky ke splnění úkolů. Instrumentální racionalita jakožto forma moderní byrokracie umožnila institucionalizaci celého řešení konečné otázky, a zároveň ji zaobalila rozumností. [Tamtéž: 46- 50] S byrokracií souvisel i druhý faktor, kterým byla masová lhostejnost. Díky institucionalizaci všech úkonů se začalo masově produkovat chování, které umožnilo překračovat všechny lidské morální zábrany. Bylo tak možné morálně zkazit řadu normálních jedinců, kteří se pak stali spolupracovníky ve vražedném koloběhu. Práce byla rozdělována do jednotlivých úkonů, vykonávána pomocí množství procedur, finální výsledky práce byly vědomě skryty, takže samotným aktérům nebyly vůbec známé. Samotné názvy pracovních činnosti byly pojmenovány odborně, takže místo „zabijáků“ existovali „sanitární důstojníci“. [Tamtéž: 59-62] Za třetí faktor Bauman označil existenci antisemitismu a představy abstraktního Žida. Termín antisemitismus se začal obecně používat koncem 19. století, jeho kořeny však zasahují daleko do minulosti až do starověku.

Historické prameny dokládají téměř dva tisíce let trvající kontinuální zášť vůči Židům, která konotovala jejich diskriminaci. Židé představovali „konkrétní cizince“ tu nejdelší dobu, proto je židovská diaspora odlišná od ostatních známých příkladů migrace. Symbolem židovské diaspory se stala univerzální představa židovského bezdomovectví, které se stalo integrální součástí jejich identity. Tato představa také posloužila jako hlavní argument v nacistickém obviňování Židů. [Tamtéž: 70- 78] Spolu s nástupem modernity došlo ke střetu a následné konfrontaci dříve oddělených představ „o Židovi“. Neslučitelnost a výjimečnost, kterou se Židé odlišovali od ostatních členů společnosti, přispěla k tomu, že se z představy o abstraktním Židovi, vyklubal problém moderní společnosti, který byl racionalizován. [Tamtéž: 82- 83] Díky byrokratickým procedurám dospěla moderní společnost do fáze, kdy se vraždění Židů stalo výdobytkem jejího racionálního řízení. [Tamtéž: 118] Poté co došlo ke spojení judeofobie spolu s evropskou modernitou, vyplynula na povrch možnost holocaustu. Tato možnost byla posléze realizována skrze instituce moderní civilizace, a sociální normy, které udávala. Holocaust je považován za vedlejší produkt moderní civilizace, protože v moderně došlo k tomu, že jinak kontrolovatelný svět sešel z cesty. [Tamtéž: 127- 145]

Baumanovo myšlenky o vzniku holocaustu jsou alarmující zejména z hlediska toho, že jedno z největších zel v historii lidské civilizace bylo spácháno v bezchybné a dokonalé společnosti, která disponovala vládou pořádku. [Tamtéž: 213] Rozhodující roli sehrála forma morálního chování, kterou začala tehdejší německá společnost produkovat. Pod vlivem této formy došlo k pokřivení sociální konformity, v jejímž důsledku byli normální občané schopni vykonávat systematické vraždění židovského obyvatelstva. [Tamtéž: 242- 253] Jak dokládá jeden z historických pramenů o tom, co bylo objeveno v koncentračním táboře Dachau, po skončení druhé světové války- *„Pouze tenkrát bylo možné pochopit, proč národ, který dal světu Goetheho, Beethovena a Schillera, mu byl také schopen dát Osvětim, Belsen a Dachau.“* [McClinton; 2011: 14]

Zygmund Bauman ve svém díle „Modernita a Holocaust“ nastínil myšlenku o tom, že podobně jako na úrovni jedince, lze na úrovni společenské uvažovat o správné a odvrácené „tváři“. Svoji myšlenku aplikoval na případ válečného Německa, a onu odvrácenou tvář spatřoval ve skutečnosti, že tato společnost byla schopna vykonávat systematická vyvražďování lidí, která probíhala v podobě holocaustu. Příčinnou těchto událostí byla podle Baumana jedinečná souhra několika běžných faktorů, jejichž existenci lze doložit i v ostatních společnostech. Bauman tak představil zcela jiný úhel pohledu, pomocí kterého můžeme na tuto problematiku nahlížet. Zároveň zpochybnil historické interpretace, které považují tyto události za něco výjimečného, co se událo pod vlivem doby a vlastností lidí, kteří těmto událostem veleli. Zygmund Bauman na základě svých myšlenek totiž předpokládá, že k podobnému střetu faktorů může dojít i v jiných kontextech a časech, a ukazuje tak, že bychom interpretace událostí holocaustu, neměli brát na lehkou váhu.

3 BIOLOGICKÝ PŘÍSTUP KE ZLU

V této kapitole se budu věnovat představení myšlenek autorů, kteří uvažují o konceptu zla z deterministického hlediska, nejprve představím interpretace sociálního determinismu z pohledu Roberta Wrighta. Následně se budu věnovat představení konceptu vnitrodruhové agrese, protože biologický přístup uvažuje o zlu, jako o formě agresivního chování, budu přitom vycházet zejména z díla Konrada Lorenze „Takzvané zlo“. Nadále využiji studii českého autora Františka Koukolíka, abych objasnila, jak funguje agrese z hlediska biologických pochodů. Uvedu také několik příkladů z jeho knihy, které dopomohou vysvětlit, jak lze z hlediska tohoto přístupu uvažovat o páčání zla. Přiblížení tohoto přístupu provedu na základě jednotlivého propojení děl těchto autorů, mým záměrem je vytvořit ucelený přehled, díky kterému bude zřetelné, jakým způsobem tyto autoři nahlíží na existenci zla z biologického hlediska. V závěru kapitoly se věnuji polemice o vztahu mezi biologickým

determinismem a sociální odpovědností, respektive tomu jakým způsobem mohou sociální instituce zasahovat do biologických vysvětlení lidského chování.

3.1 Přírozený výběr a lidská přirozenost

V následující podkapitole představím stěžejní pilíře teorie přirozeného výběru, je klíčové objasnit základní myšlenky této teorie, protože z ní vychází celý biologický proud autorů a spolu s ním i jejich výklady původu a páchání zla. Primárním zdrojem, z kterého při tomto vysvětlení vycházím je dílo Roberta Wrighta „Morální zvíře“, který se ve svém díle věnoval interpretaci Darwinovo teorie. Jak již bylo uvedeno, teorii přirozeného výběru představil v devatenáctém století Charles Darwin, a její mechanismy popsal následovně. Podle něj přirozený výběr umožnil přenesení určitých genů do genetické výbavy následujících generací, a geny, které ovlivňují lidské chování, tedy vlastnosti lidské psychiky, nemá daný člověk ve své výbavě bezdůvodně. Lidská genetická výbava disponuje určitými geny, protože tyto geny sehrály jistou klíčovou roli v genetické zdatnosti jeho předků. Podle Darwina je mechanismus přirozeného výběru řízen podmínkami prostředí, ve kterém jedinci žijí. Vzhledem k tomu, že se prostředí mohou měnit, mohou se měnit i podmínky přirozeného výběru. [Wright, 2011: 31- 35] Pokud tedy budeme o lidské psychice uvažovat na základě teorie přirozeného výběru, tak byla „nastavena“, aby svými schopnostmi co nejlépe podporovala prostředí, v němž byla vyvinuta. To znamená, že za genetickou adaptaci, lze označit takovou psychickou vlastnost, která se vytvořila v genetickém zájmu svého nositele. Za přirozené vlastnosti pak můžeme označit ty vlastnosti, které byly pomocí genů našich předků rozšířeny, tudíž jejich povaha odpovídá povaze genů původního sociálního prostředí. [Tamtéž: 40- 41] V současné době lidé nežijí v prostředích, která by byla podobná těm, na něž byla jejich psychika adaptována. Tuto skutečnost je důležité vyzdvihnout, protože souvisí

s interpretací zla. [Tamtéž: 107] Ve chvíli, kdy se uvažuje o zlu jako o projevu vnitrodruhové agrese, tedy přirozené vlastnosti lidského druhu, se často opomíjí fakt, že tento instinkt byl vyvinut ve zcela jiných podmínkách prostředí, než jaké máme dnes k dispozici. Ve skutečnosti jsou to právě změny vnějších podmínek prostředí, kterými lze vrozené chování vyvést z rovnováhy. [Lorenz, 1992: 49] Schopnost pozměňovat chování je připisována právě těmto změnám, které se udávaly již v původních prostředích, a nejsou proto nezvyklé. [Wright, 2011: 107]

Často dochází k tomu, že je lidská přirozenost spojována do kontextu s tím, že vše co je přirozené, je zároveň i dobré a správné. Spatřuji za klíčové upozornit, že tento fakt tito autoři vyvracejí. Vzhledem k tomu, že všechny možné vlastnosti můžeme považovat za výsledek působení lidské přirozenosti, neexistuje žádný důvod, abychom za vlastní přijali i takové hodnoty, které jsou s přirozeností v rozporu. Toto je důležitý poznatek, protože přirozenost a předurčenost bývá většinou prisuzována zejména těm zneklidňujícím vlastnostem lidské morální výbavy. Důvodem je skutečnost, že takové chápání lidských vlastností je mnohem pohodlnější, nežli existence skutečnosti, že i tyto vlastnosti jsou při vynaložení jisté dávky úsilí ovladatelné a změnitelné. [Wright, 2011: 35] Lidská přirozenost disponuje možností sebeovládání, takže lidé bezesporu dovedou jednat proti své přirozenosti, v některých situacích, je toto jednání vlastně nezbytné. [Eibesfeldt, 2005: 178]

Znamená to, že když autoři, jejichž díla byla použita k napsání kapitoly o biologickém přístupu ke zlu, hovoří o agresi jako přirozené, netvrdí, že je předurčená a nezměnitelná. Tito autoři popírají skutečnost, že je agrese přenášena pouze prostřednictvím sociálních modelů, či že se jedná o reaktivní odpověď na frustraci. Kdy teorie sociálního učení chápe agresi jako naučené chování, které je praktikována za podmínek, které byly definovány jako nežádoucí. A frustrační hypotéza pak vychází z toho, že k agresi dochází ve chvíli, kdy je jedinci zabráněno, aby dosáhl svého cíle, v této hypotéze představuje agrese prostředek k odstranění překážky. Praktickým příkladem,

na kterém to lze ilustrovat je válka, nebyly to biologické programy, které nutily válčit, ale výsledky kulturní evoluce, které dopomohly ke strategickému naplánování tohoto typu skupinové agrese. Tento skupinový typ agrese spadá do kontextu s geny pouze v tom ohledu, že jejím prostřednictvím se geny rozšířily do budoucích generací, a ovlivnily budoucí fylogenetické adaptace. [Tamtéž: 179- 183]

3.2 Vnitrodruhová agrese a vysvětlení z hlediska biologických pochodů

Vzhledem k tomu, že biologický přístup uvažuje o zlu, jako o formě agresivního chování, budu se v této podkapitole věnovat představení konceptu vnitrodruhové agrese. Tento koncept popsal Konrad Lorenz, jako agresivní chování, které pobíhá mezi členy stejného druhu, u zvířat pak tato agrese slouží k zachování druhu a jejím cílem je zničení. [Lorenz, 1992: 47] Existuje celá řada příkladů z přírody, které představují, jak agresivní chování mezi příslušníky stejného druhu vypadá, a to jak u bezobratlých či obratlovců. Ani člověk v tomto ohledu nepředstavuje žádnou výjimku, i přesto, že se často setkáváme s představami o mírumilovné podstatě lidí. Tyto představy vedou především k opomíjení jiných negativních stránek, mohou tak způsobit zaujatost, která dokáže zastínit, aby se lidé v případě nouze, dokázali ochránit před sebou samými. [Eibesfeldt, 2005: 173]

Agrese bezesporu představuje jedno z největších potencionálních nebezpečí lidstva, tuto skutečnost však nelze pozměnit či zlepšit tím, že ji přijmeme za něco metafyzického a neodvratného. Ve skutečnosti právě díky takovému přijetí se k šíření agrese spíše přispívá. Lorenz navrhuje, že účinným řešením je pátrat po přirozených příčinách, které agresii způsobují, a naučit se jí díky tomu předcházet. [Lorenz, 1992: 33] Zdrojem vnitrodruhové agrese je útočný pud, který v lidském nitru přetrvává po našich předcích. Nejedná se o jistý typ prokletí, ale o výplod vnitrodruhové selekce, která

působila již na naše předky před mnoha sty tisíci lety. Postupem času došlo k tomu, že se lidem podařilo toto hrozící nebezpečí zmírnit či dokonce potlačit. Vynalezli nástroje, díky kterým začali úspěšně čelit potencionálnímu nebezpečí selektivních faktorů, jako bylo například omrznutí, vyhladovění nebo útok zvířete. Poté začala působit vnitrodruhová selekce, jejíž typickou formou je kupříkladu válčení, tedy boje mezi lidskými uskupeními, které jsou v nepřátelském vztahu. [Tamtéž: 43] Válčení tak představuje formu vnitrodruhové agrese na úrovni lidského druhu. Vzhledem k tomu, že se jedná o rozšířený jev, který má svou funkci, tak ho nelze považovat za patologickou degeneraci či zvrácenost. [Eibesfeldt, 2005: 175] Podle Lorenze představuje agrese prostředek k udržování organizace, který bezesporu může zničit něčí život, ale v obecném měřítku je procesem organického dění určeného k dobru. V některých případech není agrese, namířená vůči příslušníkům vlastního druhu, ani škodlivá, spíše představuje nepostradatelný instinkt pro jeho udržení. Nebezpečí agrese tedy nespočívá v její samotné existenci, nýbrž ve spontánnosti, díky které může být vyvíjena. [Lorenz, 1992: 49]

Z hlediska biologických pochodů se molekulární mechanismy agrese týkají genů, hormonů, neuromodulátorů a nervových přenašečů. V dnešní době je za nejlépe popsany mechanismus molekulární agrese, považován tzv. serotoninový systém. [Koukolík, 2006: 244] Serotoninový systém dokáže u člověka tlumit agresi a tím jeho potencionální násilné chování. Pokud tedy dochází k nízké koncentraci serotoninového metabolitu⁶, je výsledkem impulzivita a vysoká agresivita. Tyto poznatky o agresi pochází z pokusů myší, kterým chyběly geny, které dokáží přímo nebo nepřímo ovlivnit koncentraci a metabolismus serotoninu. [Tamtéž: 245] Studie, která se zajímala, jak fungují mechanismy serotoninového systému u lidí, vypadala následovně. Tato studie se zaměřovala na distribuci serotoninového transportéru v mozku deseti zdravých a deseti impulzivně agresivních jedinců. U agresivních jedinců

---

⁶ Tzv. 5- hydroxyindocetát (kyselá 5- hydroxyindolactová) představuje hlavní metabolit serotoninu, snížení hodnoty ovlivňuje enzym, který se nazývá monoaminoxidáza (tzv. MAO). [http://ciselniky.dasta.mzcr.cz/CD_DS4/hypertext/AJCVX.htm]

objevila nízký potenciál a snížený počet serotoninového transportéru v předních částech kůry mozkové. Zatímco v jiných částech byla zjištění nesignifikantní, jako například v zadní části mozku, konkrétně v orbitofrontální kůře. Na základě těchto zjištění se došlo k závěru, že patologická impulzivní agresivita souvisí s nízkou serotonergní zásobou nervových vláken přední kůry mozkové. [Frankle et al. 2005 v Koukolík, 2006: 245] Teorie přirozeného výběru předpokládá, že se každý z nás rodí se schopností zvýšit hladinu serotoninu v těle, a tlumit tak míru agrese. Klíčovou roli zde sehrává prostředí, to ovlivňuje rozvoj vlastností, které nám byli geneticky předurčené. Lidský mozek disponuje přizpůsobivostí, proto je závislý na prostředí, v kterém se ocitá. Tento poznatek je klíčový, pro pochopení skutečnosti, že je to prostředí, které ovlivňuje, zda lidský mozek z genetických dispozic bude profitovat nebo ne. [Wright, 2011: 236]

3.3 *Přirozenost jako komponenta v sociálním prostředí*

O přirozenosti, jakožto komponentě, která zasahuje do sociálního prostředí, lze uvažovat na základě příbuzenského výběru. Jedinci přicházejí na svět do rodiny, která pro ně představuje sociální prostředí, zároveň po svých příbuzných dědí vlastnosti, které jim v budoucnu znesnadní či umožní uplatnění ve společnosti. [Wright, 2011: 211] Příbuzenský výběr je založen na následujících principech. To jaké geny budou rozšířeny do dalších generací, ovlivňuje, jestli určitý gen přiměje svého nositele chovat se způsobem, kterým dokáže napomoci přežití či rozmnožování ostatních jedinců. Kdy se předpokládá, že vyhlídky nositele budou sice sníženy, ale jeho gen se bude šířit dál do budoucích generací. [Tamtéž: 156] Děti jsou nositeli genů svých rodičů, a zároveň potencionálními šířiteli těchto genů, stávají se proto středem pečovatelského zájmu svých rodičů, protože díky dobré péči se pravděpodobnost šíření genů zvyšuje. [Tamtéž: 165] Ve chvíli, kdy se člověk chová tak, že jeho jednání s sebou nese určité materiální náklady a zároveň

tím přináší jisté výhody i druhé osobě, nazýváme toto jednání jako lidský altruismus. [Koukolík, 2006: 24] V dnešní společnosti povýšil lidský altruismus na úroveň závazku, znamená to, že ve chvíli, kdy lidé zanedbají někoho ze svých blízkých příbuzných, setkávají se s tím, že se kvůli tomu cítí provinile. [Wright, 2011: 207]

Oborníci přes genetiku předpokládají, že asi jednu třetinu rozdílů mezi lidmi je možné přičíst jejich rozdílným genům, zatímco zbývající dvě třetiny přikládají vlivu rozdílných prostředí. [Tamtéž: 208] Ukázkovým příkladem, který vypovídá o souhře genů a prostředí, je gen kódující enzym monoaminoxidázi (dále jako MAO-A), který je polymorfní a vyskytuje se na chromozomu X. Promotorová oblast genu, která je jeho součástí, zahrnuje opakovanou sekvenci 30 párů bazí. Takové sekvence se opakují třikrát až pětkrát. Ve chvíli kdy dochází k menšímu počtu opakovaných sekvencí, dochází zároveň k menší produkci MAO- A. V těle muže, který je nositelem této krátké alely genu se s vyšší pravděpodobností vytváří menší množství enzymu, než u muže, který je nositelem dlouhé alely. Nositelé krátkých alel pak mají větší sklon k tomu chovat se agresivně a impulsivně. Tudíž mají větší tendence chovat se zle. Nadále bylo prokázáno, že pokud byli tito jedinci v útlém věku vystaveni domácímu násilí, či mají v dospělosti sklony k nadměrnému požívání alkoholu, tak se u nich zvyšuje pravděpodobnost násilného chování, tedy páchání zla. [Koukolík, 2006: 246] U mužů byly nadále identifikovány další dva polymorfismy, díky kterým mají jedinci větší sklon chovat se agresivně a násilnicky, konkrétně do nich patří „tryptofanhydroxyláza“ (TPH) a „katechol- o-metyltransferáza“ (COMT). [Tamtéž: 247]

Je patrné, že vývoj budoucího násilného chování, tedy sklony k tomu chovat se zle, ovlivňují panující vztahy v rodině. Třetina obětí domácího násilí sama selhává v rodičovské roli, tito jedinci totiž mnohem častěji zanedbávají nebo dokonce zneužívají svoje vlastní děti. Při těchto úvahách je zapotřebí uvažovat jak o genotypu, tak o pohlaví. Znamená to, že není pravidlem, že by se všichni zneužívání chlapci chovali v dospělosti násilně. Vyšší frekvence

zlého chování je u jedinců, u nichž je nižší exprese genu, kódujícího MAO-A. [Caspi et al. 2002 v Koukolík, 2006: 248] Studie, která se zaměřovala na to, jestli má vliv prostředí na násilnické chování u žen, zjistila následující závěry. Ze vzorku 113 žen bylo u 95% z nich zjištěno neurologické onemocnění, ještě předtím než spáchaly trestný čin. Ženy, které byly odsouzeny za násilný trestní čin, měly společné to, že většina z nich byla zneužívána v dětství, většina z nich se pokusila o sebevraždu, a většina z nich měla v životě průměrně dvě kraniocerebrální poranění⁷, která zapříčinila ztrátu vědomí. Tyto ženy disponovaly nižší mírou bazální sekrece kortizolu, což je hormon produkovaný nadledvinkami. Z této studie vyplývá, že u jedinců, kteří páchají zlé činy, je možné detekovat několik společných faktorů. Tyto společné faktory jsou hmatatelné na biologických vlastnostech člověka, ovšem jejich vznik zapříčinilo prostředí, z kterého daný jedinec pocházel. [Brewer- Smyth et al. 2004 v Koukolík, 2006: 249- 250] Další experiment ukázal, že když si lidé představovali netlumené agresivní chování, docházelo u nich ke snižování krevního průtoku ventromediální nefrontální kůry. Proto lze očekávat, že jedinci, kteří se chovají patologicky agresivně, disponují odchylkou v korové oblasti mozku. [Davidson et al. 2000 a Pietrini et al. 2000 v Koukolík, 2006: 251]

Tyto studie svými závěry potvrdily fakt, že jedinci nejsou obětí pouze svých genů, klíčovou roli sehrává i vliv prostředí. [Wright, 2011: 337] S jistotou tak lze prohlásit, že nedochází k tomu, že by geny nutily lidský organismus k tomu, aby vykonával nejrůznější zlé činy. [Tamtéž: 156] Vysvětlení lidského chování je zapotřebí hledat nejen v dědičnosti, ale i ve vlivu okolí, nejúčinnějším nástrojem je pak propojení těchto sil navzájem. Jedná se o síly, které určují fyzickou organizaci člověka, ta pak ovlivňuje jeho chování, pocity a myšlenky. Charles Darwin zdůrazňoval, že veškeré vlivy působící na lidské chování bez ohledu na to, jestli jsou dědičné nebo přicházejí z prostředí, byly vždy zprostředkovány biologicky. Skutečnost, že lidem připadá, že se

---

⁷ Příkladem těchto poranění je otřes mozku či zhmoždění mozku. [http://zdravi.e15.cz/clanek/postgradualni-medicina/kraniocerebralni-poraneni-kcp-130691]

rozhodují naprosto svobodně a svévolně, vysvětloval Darwin zejména tím, že naše vědomí nikdy nezná síly, které vyvstávají jako pohnutky našeho chování. Zásadní roli také sehrává skutečnost, že lidé nedokáží rozlišovat, jestli bylo jejich chování přímo ovlivněno instinktivně nebo jinými pohnutkami. Proto jsou přesvědčeni o tom, že dané rozhodnutí vykonali čistě na základě svého vlastního úsudku. [Tamtéž: 338- 339]

3.4 *Biologický determinismus a sociální odpovědnost*

Vzhledem k tomu, že se v novodobé společnosti velice často potýkáme s tím, že biologická vysvětlení lidského chování připadají lidem přitažlivá, a zároveň pro ně znamenají dostačující odpovědi na otázky, které se týkají lidských podobností a odlišností. Rozhodla jsem se v poslední části této kapitoly, věnovat vztahu biologických vysvětlení a sociální odpovědnosti. Zaměřím se především na to, v čem spočívá zásadní problém toho, že vysvětlení zlých skutků z hlediska předurčenosti, představují relevantní odůvodnění, které společnost akceptuje.

Ve chvíli, kdy jsou biologická vysvětlení lidské přirozenosti chápána jako hlavní moudro genetického determinismu, dochází k chybnému předpokladu, že sociální hodnoty, praktiky a instituce nemají co dočinění s touto mylnou představou. Samotný problém nespočívá v tom, že je naše chování ovlivněno genetickou předurčeností. Spočívá v tom, že ho zapříčiňují samotné podmínky hodnotového systému a sociálních institucí. [De Melo- Martín, 2003: 1184] V historii lze najít několik příkladů, kdy byla biologická vysvětlení lidské přirozenosti využita k neutralizaci a ospravedlnění veřejných politik, které se díky tomu dokázaly zaobalit pod tvrzení sociálního darwinismu. Politické ideologie dokonce lpěly na biologických ospravedlněních, které posléze využívaly k řešení „genetických“ problémů. Jednalo se ovšem pouze o účinný nástroj jak jejich opatření poskytnout vědecký nádech. [Tamtéž: 1185]

Sociální instituce přistupují k biologickým vysvětlením lidského chování chybně, pod jejich vlivem totiž působí nepřiměřeně redukcionisticky. Biologická vysvětlení lidského chování však chápou geny, jako „přispívající“. Organismy setrvávají v interakci s prostředím a to v komplexním směru, znamená to, že organismy volí prostředí, stejně jako prostředí volí organismy. Takže pokud se bude každý projev emoce, chování či schopnosti připisovat „genové“ adaptaci, povede to pouze a jedině k nepochopení toho, jak funguje přirozený výběr. Kritici a přívrženci biologických vysvětlení se shodnou na tom, že pokud jsou biologické teorie o lidském chování pravdivá, neměli by být lidé vystaveni kritickému analyzování, zároveň by mělo dojít ke změně dosavadních sociálních a institucionálních praktik. Biologický determinismus klade důraz na přírodní limity, které podle něj omezují jedince, tím se snižuje předpoklad vlivu sociálních faktorů. Nelze proto očekávat, že za pomoci praktik sociálního, vzdělávacího nebo pečovatelského systému, dojde ke změně jedincova statusu quo. Kritika tím však zcela nevědomě nahrává těm, kteří předpokládají platnost genetického determinismu, a pohřbívá tak kritická hodnocení a následnou šanci reformy sociálních institucí. Argumentace, že biologický determinismus zprošťuje jedince sociální kritiky, chybně předpokládá, že sociální hodnoty, praktiky a instituce nemají nic společného s tím, co dělá biologická vysvětlení tolik problematická. Ve skutečnosti je to hodnotový systém a sociální instituce, které nastavují podmínky, a které toto chování dělají problematické. [Tamtéž: 1185- 1186]

Je zřejmé, že význam biologických vysvětlení lidského chování je úzce spjat s panujícími společenskými hodnotami. Tyto hodnoty totiž ovlivňují, jak budou lidé biologickým vysvětlením rozumět. Pokud společenské instituce přistupují k biologickému vysvětlení, jako k něčemu co nelze změnit a ovlivnit, nelze očekávat, že ho budou lidé chápat jinak. Tento pohled tak poukazuje, že pochopení původu zla je sociální záležitostí. To souvisí i se skutečností, že to není biologická podstata člověka, která určuje jeho směřování. Je to sociální prostředí, které buď předpokládá nezměnitelnost každého z nás, nebo věří, že každý z nás je schopen se adaptovat a dokáže sám sebe směřovat správným

směrem, bez ohledu na to jestli zdědil vyšší či menší sklony k tomu chovat se zle. [Tamtéž: 1193]

4 SOCIOBIOLOGICKÝ PŘÍSTUP KE ZLU

Následující kapitola je věnována disciplíně, která se nazývá sociobiologie. Sociobiologie zastřešuje předchozí přístupy ke zlu, kterým jsem se v této práci doposud věnovala. Tato disciplína zažila svůj velký vzestup teprve ve druhé polovině 20. století, proto ji lze označit za relativně novou. Z tohoto důvodu se budu nejprve věnovat představení samotné sociobiologie, následně se zaměřím na to, jak sociobiologie uvažuje o genech. Díky tomu přiblížím, jak sociobiologové přistupují k původu a existenci zla. Což následně rozpracuji pomocí toho, že uvedu, jak sociobiologie uvažuje o agresivitě. Vzhledem k tomu, že sociobiologie považuje vliv prostředí za komponentu, která má klíčový vliv na biologické vlastnosti jedince, zakončím tuto kapitolu představením názoru, který popírá, že vše co je přírodní, je zároveň i morální.

4.1 Představení sociobiologie

V této podkapitole představím klíčové vlastnosti této vědní disciplíny, zároveň uvedu důvody, proč se její rozmach uskutečnil až ve druhé polovině minulého století. Edward O. Wilson byl první, kdo sociobiologii definoval jako systematické studium sociálního chování s biologickými základy. Sociobiologie primárně vychází z evoluční teorie, která zkoumá, jakou roli sehrává přirozená selekce ve formě evoluce sociálního chování, přitom vychází z předpokladu, že v evoluci sehrává hlavní roli přirozený výběr. Což znamená, že některé povahové rysy mají větší pravděpodobnost, že se objeví v genech příští generace, zatímco jiné mají tuto možnost nižší. Rozdíly v této úspěšnosti existují, proto některé geny přežijí déle, nežli jiné. Vedle toho se sociobiologie nadále věnuje tomu, jestli sociální chování souvisí s mechanismy, které se

odehrávají v lidském organismu, například jestli pochody nervové soustavy souvisí s podmínkami prostředí, v kterém se jedinec nachází. Sociobiologie je úzce spojena s disciplínou populační biologie, která považuje veškeré chování za reflexi genů. Nadále se pojí s evoluční psychologií, v tom smyslu, že zkoumá, jak psychický systém ovlivňuje chování člověka, a proč zrovna určité vnitřní pochody souvisí s daným chováním. Sociobiologie se celkově zajímá o propojení mezi biologickými pochody a konečným sociálním chováním. [Alcock, 2001: 9- 16]

Wilson sehrál klíčovou roli ve sloučení Darwinovy teorie a sociálního chování, zasloužil se o to, že na pozadí evoluční teorie začalo být myslitelné uvažování o sociálním chování, takže projevy sociálního chování bylo možné interpretovat z evolučního hlediska. Sociobiologii tak lze chápat jako výsledek nového paradigma, které položil právě Edward O. Wilson. Charles Darwin bychom ostatně mohli v dnešní době také označit za sociobiologa, protože se věnoval bádání společenských kolonií hmyzu a upozornil, že sterilní jedinci upřednostňují majoritní plodnou většinu před sebou samými tím, že ji nabízejí své kolonie. Darwin tak osvětlil skutečnost toho, že druh nevymře a zůstane zachován přesto, že jsou jeho součástí sterilní jedinci. Ti totiž svým chováním podporují reproduktivní jedince, kteří díky tomu zůstanou naživu a zajistí tak možnost dalších potomků. Tak dochází k tomu, že sterilní jedinci přispívají k vývoji příštích generací. Poznatek o tomto bádání je důležité uvést, jelikož je svědectvím o tom, že se Charles Darwin zabýval vztahem sociálního chování a položil tím základy pro budoucí vznik sociobiologie. [Tamtéž: 17]

Tendence bádát po vztahu sociálního chování a teorie přirozeného výběru, byly patrné již dávno předtím, co Wilson vymyslel pojem „sociobiologie“. Tyto tendence se objevily ve chvíli, kdy biologové akceptovali teorii přirozeného výběru. Těmito vztahy se v historii zabýval německý evoluční biolog Ernst Mayer či Angličan David Lack, oba dva se věnovali etologii, a bádání v oblasti ornitologie. Na základě těchto skutečností by bylo chybné, domnívat se, že Edward O. Wilson praktikoval sociobiologii jako první,

bezesporu však patří mezi nejznámější sociobiology. Příčinou toho jsou historické okolnosti, které se odehrály v polovině sedmdesátých let dvacátého století ve Spojených státech amerických. Tato doba byla ve znamení politických diskuzí a rozepří na půdách jednotlivých univerzit, konkrétně docházelo k tomu, že levicově orientovaní univerzitní profesori, dávali najevo svůj nesouhlas s probíhající válkou ve Vietnamu. Marxistická filosofie považuje lidskou přirozenost za něco daného, co nemá reálnou šanci na větší změnu a tento fakt se promítl i do marxistického uvažování o společenských institucích. Dílo Wilsona přispělo do této polemiky řadou teorií o tom, že z hlediska optiky přirozeného výběru jsou zlé a kruté výdobytky lidstva nepostradatelné, protože představují formu zachování nejzdatnějších genetických vlastností člověka. Na základě těchto interpretací vyvolala Wilsonova kniha vlnu rozhořčenosti, a pod jejím vlivem se stala velice diskutovatelnou, a posléze i populární. [Tamtéž: 17- 20]

4.2 *Postoj sociobiologie ke genetické predispozici*

V předchozí podkapitole jsem objasnila, co je hlavním předmětem zájmu sociobiologie, nadále se budu věnovat tomu, jak sociobiologie uvažuje o genetických predispozicích, toto uvažování totiž úzce souvisí s tím, jak sociobiologický přístup uvažuje o existenci a páchání zla. Faktem je, že sociobiologie bývá velice často, mylně označována za disciplínu, která vychází z genetického determinismu, ten považuje geny za přímé činitele lidského chování. Podle něj je lidské chování ovlivněno geny, bez ohledu na podmínky prostředí, v kterých se organismus nachází. S touto skutečností souvisí i kritika sociobiologie, která sociobiologii vytýká, že obhajuje a zároveň ospravedlňuje zlé činy, zejména politických režimů a ideologií, jako například nacismu a fašismu. Tyto předpoklady tak vykreslují sociobiologii jako nástroj ospravedlňování činů, které spáchaly neřízené sady genů. Je však klíčové zdůraznit, že takové předpoklady jsou nesprávné a naprosto se odlišují od

cílů, které si sociobiologie určila za své. Sociobiologie vysvětluje sociální chování ve vztahu ke genetickým predispozicím, zajímá se zejména o to, jaké sociální faktory podporují genetickou úspěšnost. A pokud k této podpoře opravdu dochází, tak je schopna vysvětlit, jakým způsobem ovlivnily selektivní tlaky evoluční vlastnosti lidského druhu. Sociobiologové pracují s geny, aby dokázali osvětlit, jakou úlohu sehrála jejich zdatnost a adaptace, v tomto ohledu je lze považovat za deterministické biology. Vývojové rysy, tedy onu schopnost adaptace, chápou jako něco geneticky daného a neměnného. Akceptovali myšlenku, že alely přítomné v lidské populaci jsou vytříbené přírodním výběrem, ta se ovšem často zaměňuje s mylným předpokladem, že tyto alely zároveň určují lidské chování. Tento předpoklad je klíčové objasnit, protože z něho vycházel i Edward O. Wilson, který k sociobiologii přistupoval jako ke studii geneticky determinovaného chování, v jehož vývoji sehrávají geny zásadní úlohu, avšak nedochází k tomu, že by ho ovlivňovaly přímo. [Alcock, 2003: 41- 43]

Bez přítomnosti látek, které jsou zdrojem z okolí, nemůžou geny způsobit prakticky nic. Příkladem takového tvrzení může být tvar buněčného jádra DNA, který je ovlivněn vnějším chemickým prostředím. V tomto jádru provádějí buněčné geny nejrůznější operace, které posléze ovlivňují chod a vývoj celého organismu. Každá zřejmá vlastnost, kteréhokoliv organismu je produktem komplexní a všudypřítomné interakce mezi geny a prostředím. Příkladem tohoto tvrzení je studie lidského genu označovaného jako „PAH“, tento gen se vyskytuje ve formě specifické alely, kódované pro produkci speciální formy enzymu nazvaného „fenylalanin hydroxyláza“. Větší množství tohoto enzymu je schopno podpořit běžné chemické reakce, které probíhají uvnitř mozkových buněk. Když zaujme reakce správnou polohu, dojde k transformaci „amino acid- fenylalaninu“ na „amino acid- tyrosin“, který se posléze stane součástí chemického prostředí, a je schopen se účastnit hlavních biochemických reakcí. Geny varianty „PAH“ jsou však nebezpečné a lidé, kteří jsou jeho nositeli, jsou zpravidla neschopní transformace „fenylalaninu“ na „tyrosin“, což vede k tomu, že se v jejich buňkách fenylalanin

hromadí. Velké množství fenylalaninu se přesouvá na biochemické dráhy, a na jedné z nich se fenylalanin transformuje na „fenylpyruvát“. Právě tato výsledná formace je velkým množstvím nebezpečná. Fenylpyruvát zaplaví mozkové buňky, které přestanou být schopny normálního zdravého vývoje, což povede k tomu, že jedinec, který se narodí s touto genetickou poruchou, bude mentálně retardovaný. Toto onemocnění je diagnostikováno jako fenylketonurie. Takový příklad je dokladem o tom, že poruchy nejsou geneticky determinované ve smyslu nahodilosti jednotlivých genů. To znamená, že žádná vnější vlastnost člověka není předurčena ve smyslu nahodilosti, nýbrž je výsledkem podmínek prostředí, kterému je člověk vystaven. [Tamtéž: 43- 45]

Interaktivní teorie o vývoji předpokládá, že prostředí má vliv na vývoj všech viditelných charakteristik organismů, včetně způsobů jak se organismy chovají. Znamená to, že rozdíly mezi jednotlivci a jejich geny, mohou způsobovat rozdíly prostředí, které posléze vedou k rozvoji různých vlastností. Tato teorie tedy předpokládá vzájemný vliv genetické informace a chování. Gen zaujímá místo na molekulární úrovni, ovlivňuje nervový systém, svaly a produkci hormonů. Tisíce genů interagují spolu s řadou elementů z prostředí a vytváří tak společně komplexy, které jsou základem lidského chování. Přesto biologové stále testují předpoklad, že rozdíly v chování jsou zděděné a lze je odhalit pomocí přírodní selekce. Pro tato testování je klíčová Darwinova teorie o domestikaci, vychází z ní experimenty, které se provádějí na základě kombinace různých druhů chování. Při těchto pokusech se vytváří tzv. umělá selekce mezi různými druhy zvířat, která probíhá tak, že se uměle řídí, jací jedinci se mohou rozmnožovat a jací ne. Experimenty se mohou provádět ve chvíli, kdy je k dispozici počáteční generace jedinců, kteří disponují různými typy chování. Podařilo se tak vychovat generace, které disponovaly geny, díky nimž bylo jejich chování specifické. Například generaci ovocných mušek, která směřovala přímo za světlem nebo přímo od něj. Závěry takových testování dokazují, že existují vrozené rozdíly v chování, které jsou způsobeny alelami. Vzhledem k tomu, že mechanismy umělé selekce fungují a je možné díky nim

vyvolat změny v chování, lze konstatovat, že ryzí přírodní výběr v minulosti fungoval podobně. Umělou selekcí však nelze testovat i lidské chování, protože její principy přesahují etické hranice. Přesto je známo, že abnormality lidského chování se dají vyznačit specifickou pozicí alel. Dokladem toho je testování, které dospělo k závěru, že u dvojvaječných dvojčat je míra IQ více rozdílná než u jednovaječných dvojčat, jejichž míra IQ byla téměř identická. Obecně se předpokládá, že existuje vliv prostředí, v kterém jedinec žije, změny v chování pak mohou nastat na základě vrozených předvoleb pro různé podněty. Tyto podněty vedou k preferencím, které ovlivňují jedince v tom, jaká sociální a psychologická prostředí volí, ty pak mají na vývoj lidské osobnosti zásadní vliv. [Tamtéž: 46- 51]

Řada studií ukázala, že rozdíly v chování uvnitř živočišných druhů mají dědičný základ, což vypovídá o tom, že genetické variace potřebné pro behaviorální vývoj byly přítomné již v minulosti. Přesto existují názory, podle kterých nejsou sociobiologická zjištění dostatečně relevantní, tyto názory nesouhlasí s tím, že jsou geny odpovědné za rozdíly v chování. Hlavním argumentem takových kritik je absence evidence genetického základu pro sociální chování, na základě toho nepovažují geny za klíčové komponenty ve vývoji lidské „sociálnosti“. Takové argumenty nelze popřít, protože podrobných informací o vztahu genů a chování existuje velice málo. Ovšem tento nedostatek je způsoben složitostí jejich vzájemného vztahu, nikoliv irelevantní zodpovědností genů za chování. Vlivem této obtížnosti není možné přímo stanovit, co které geny dělají a proč. Doposud není například známo, jaké genetické informace přispívají k projevům sociálního chování, nebo jaké jsou důležité pro rozvoj mozku. S jistotou však lze prohlásit, že bez určitých genů by se savcům hypotalamus vůbec nerozvinul, což by mělo naprosto devastující následky na jejich chování. Důležitost genů v otázce behaviorálních mechanismů je dále zřetelná, jakmile si uvědomíme, že přibližně třicet tisíc genů je vyjádřeno v lidských mozkových buňkách. Geny ovlivňují naprogramování našeho mozku, ten pak ovlivňuje naše chování. Provedené studie dospěly k závěrům, že v některých prostředích vede

přítomnost nebo absence genu k rozdílným biochemickým procesům, které jsou základem rozvoje a chodu nervového systému.⁸ Studie pomohly porozumět vztahu mezi geny a chováním, objasnily, že pouhý jeden rozdíl v genetické výbavě, souvisí s odlišnými způsoby interakcí, které probíhají pod vlivem prostředí a jejich výsledky tak souvisí s odlišnými projevy v lidském chování. [Tamtéž: 53- 55]

4.3 Sociobiologické uvažování o agresivitě

V předchozí podkapitole jsem uvedla, jakým způsobem se staví sociobiologie ke genetickým predispozicím a jejich vlivu na lidské chování. Tento vztah bylo důležité objasnit, protože v této kapitole naváží na tyto myšlenky sociobiologickým úvahami o agresivitě. V této podkapitole již konkrétně přiblížím, jak sociobiologie uvažuje o zlu, a jak se k této problematice staví. Agrese spadá do živočišných pudů, které se projevují formou chování a instinktu. Všeobecný agresivní instinkt nelze definovat, protože existuje několik rovin, v kterých se dá o agresi uvažovat. Lidé se od ostatních živočišných druhů odlišují zejména formami agrese, které vyvíjejí, tyto formy jsou považovány za specifické a u ostatních živočichů je nenajdeme, příkladem takové typické formy je válka. Prudší formy lidské agresivity ovšem nejsou projevem vrozených pudů, model pudu a jeho následné vybití totiž vzniká na základě vzájemného působení genetického potencionálu a učení, což znamená, že ty nejhorší a nejnebezpečnější formy lidské agresivity jsou naučené. Wilson toto tvrzení ilustruje na příkladě toho, že u všech druhů živočichů existuje celá řada reakcí agresivního chování,

---

⁸ V roce 1998 provedl tým genetiků výzkum, který odhalil, že jedinci s dvěma kopiemi formy genu pojmenovaného ACE, nejsou schopni zlepšit svojí fyzickou kondici, v porovnání s jedinci s jinými alelami genu ACE. Tato studie tak poukázala na vliv genetických rozdílů na odlišné behaviorální efekty. V této studii figurovaly osoby, které disponovaly stejným genotypem až na jednu alelu (konkrétně II genotyp a DD genotyp). Tyto osoby byly vystaveny stejnému prostředí. Zjistilo se, že se navzájem odlišují v typu ACE enzymu, který jejich tělo produkovalo. Taková odlišnost se odrazila ve výskytu biochemických a chemických pochodů. Ve vnějších projevech chování to znamenalo rozdíl v regulaci krevního tlaku a míru nárůstu svalové hmoty. Což se odrazilo ve fyzické kondici, kterou jedinci disponovaly. [Alcock, 2001: 55]

navrhuje pro tento příklad rozlišit dvacet tři takových reakcí. Nadále upozorňuje, že lidé nepoužívají všechny druhy agresivního chování a podotýká, že by je ani používat nemohli. Všechny lidské společnosti aplikují přibližně tři čtvrtiny z celkového počtu agresivního chování, lidé ve skutečnosti nepoužívají každou z těchto reakcí. Výchovou si lidé zvnitřní přibližně jen polovinu forem z celkové škály agresivního chování, což znamená, že zbytek agresivních reakcí se vyskytuje pouze v malém počtu kultur, tento vzorec pravděpodobností forem chování se zpravidla dědí. To jakou formu agresivního chování lidé projeví, závisí na zkušenosti, kterou získají z příslušné kultury, avšak celkový počet možností podob, kterým se může chování projevit je zděděný. Lidé disponují vrozenými predispozicemi k vypracování kulturního aparátu agresivity, které získávají z kultury, v níž žijí. [Wilson, 1993: 98- 105] Sociobiologie považuje agresivitu za zděděnou predispozici v tom smyslu, že za vrozené pokládá všechny možnosti forem chování, kterými člověk svou agresivitu projevuje. Jedním z dalších předmětů jejího zájmu je evoluční analýza takových vzorců chování.

Wilson se mimo jiné věnoval také rozlišení sil, které podněcují člověka k agresivitě, tudíž k možnému páčání zla. První z těchto sil definoval jako samotnou existenci genetické predispozice ke schopnosti naučit se formu společně vykonávané agrese. Druhá síla, která podněcuje k agresivnímu chování je existence nevyhnutelného stavu určitého kulturního prostředí, pod jehož nátlakem se člověk chová agresivně. Třetí sílu pak spatřoval ve vlivu historického kontextu dané skupiny, který nabádá k preferenci kulturní inovace, jenž s sebou nese potřebu vyvinout určitou formu agresivního chování. Wilson uvádí, že aby bylo možné plně porozumět výskytu agresivity v lidských společnostech, je třeba do tohoto uvažování zahrnout tři různé pohledy. Prvním z nich je pohled z úrovně základní biologické predispozice, druhý pohled je z požadavků současného prostředí a třetí z pohledu náhodných detailů, které přispívají k určitým kulturním tendencím. [Tamtéž: 113- 114]

Informace, které jsem doposud v této podkapitole uvedla, jednoznačně vypovídají o tom, že sociobiologie nepovažuje agresivitu a páchaní zla čistě za výdobytky přirozeného výběru, odmítá tím, že by bylo zlo geneticky předurčené a nevyhnutelné. Celá tato polemika úzce souvisí s převládajícím společenským názorem, který se týká přesvědčení, že cokoliv, co bylo vyvinuto, jako přírodní nutně evokuje s příviskem žádoucí. Pokládám proto za důležité zdůraznit, že ačkoliv se sociobiologie zajímá o rysy, které jsou produktem přírodního výběru, netvrdí, že jsou tyto rysy nutně správné. Přesvědčení o tom, že cokoliv prezentované jako evoluční hypotéza by mělo být zároveň i morálně akceptováno, sociobiologie rozhodně nevytváří. Ve vědeckém diskursu existuje daný analytický rámec, jehož cílem je vysvětlit to, co bylo vytyčeno, nikoliv poskytnout společnosti morální lekce. Když sociobiologie pojednává o adaptačních hodnotách, netvrdí, že je příslušné chování morální a že by ho měla společnost podporovat. Tvrzení, že je určité sociální chování adaptační, odkazuje k tomu, že psychologické mechanismy takového chování měly větší tendenci podporovat individuální reprodukční úspěch v průběhu lidské evoluce. Rysy a znaky tohoto chování pomohly udržet geny v genofondu, genofond se tím dostal do souladu s vlastnostmi takového chování a mohl se posléze šířit do dalších generací. Celý tento proces se uskutečnil pouze na základě přírodního výběru, nikoliv z důvodu, že by to tak bylo prospěšné pro konkrétní jedince. Sociobiologické analýzy lidského chování poskytují neutrální vysvětlení sociálního úsilí, a to bez nároku vytvářet z nich morální předpisy či deklaráce o tom jací by měli lidé být. [Alcock, 1993: 193- 194]

5 ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo komparativní porovnání názorových proudů, které uvažují o původu a existenci zla. Toto porovnání jsem provedla na základě analýzy děl autorů, kteří do proudů spadají. V závěru práce uvedu shrnutí klíčových myšlenek proudů, abych se mohla věnovat jejich vzájemnému srovnání, a uvedení jejich vzájemného vztahu.

Sociologický přístup ke zlu vychází z předpokladu, že jedinci jsou vždy zasazeni do sociálního kontextu a jejich jednání je výsledkem situačních proměnných, kterými je kontext charakteristický. Páchání zla tedy považuje za chování, které bylo ovlivněno situačními proměnnými, tudíž jako jejich výsledek. Tento přístup na empirických příkladech z historie doložil, že se situační proměnné vážou do vztahu s existencí autorit. V těchto příkladech, představovaly autority mocenské síly, které dokázaly přimět jedince, vyvíjením nátlaku, k páchání zlých činů. Tento nátlak fungoval jak přímo, tak nepřímě. Nepřímý nátlak lze ze sociologického hlediska, vykreslit na identifikaci jedince s referenční skupinou. Při této identifikaci dochází ke ztotožnění jedince se skupinou, které vzniká tím, že za své přijme její hodnoty a normy, a ty se pak promítají do způsobů jeho chování. Vliv autority pak přispívá k poslušnému chování, které se vyznačuje zejména tak, že jedinec jedná zcela bezmyšlenkovitě. Bezmyšlenkovitost ho dokáže přimět ke spáchání zlých činů, protože pod jejím vlivem je celá situace zaobalená a jedinec tak svoje chování nechápe jako špatné. Sociologický přístup nadále dokládá, na empirickém příkladu nacistického Německa, že vlivem změny nastavení situačních podmínek, je možné změnit uvažování nejen na úrovni jedince, ale i na úrovni celospolečenské. Tento příklad přispívá k argumentu, že se lidé nerodí zlí nebo dobří, nýbrž disponují schopností chovat se jak špatně, tak dobře. Lidé jsou tak schopni měnit za život svá počínání, protože jsou vystaveni kontextu společenského prostředí, které je bezprostředně ovlivňuje.

Biologický přístup vysvětluje všechna páchaní zlých činů z hlediska přirozeného výběru, samotné zlo pak chápe jako formu vnitrodruhové agrese, která probíhá uvnitř lidského druhu. Agresivní chování pokládá za instinkt, který byl vyvinut v podmínkách původního sociálního prostředí, tyto podmínky označuje za přírodní. A pouze v tomto ohledu považuje agresivní chování za součást lidské přirozenosti. Na rozdíl od sociologického přístupu, biologický přístup uvažuje o páchaní zlých činů, jako o projevu vlastnosti, která tvoří nezbytnou komponentu kulturní evoluce. Tvrdí totiž, že agresivní chování má svou funkci, a považuje ho za nedílnou součást vlastností lidského druhu. Jako empirický příklad toho, že je agrese nedílnou součástí buněčných vlastností člověka, předkládá tento přístup „serotoninový systém“, kterým dokládá molekulární hladinu agrese v lidském těle. Zároveň poukazuje na to, že je koncentrace serotoninového metabolitu ovlivněna podmínkami prostředí. V tomto ohledu přikládá nejdůležitější váhu vlastnostem, které jsou lidem geneticky předurčeny, protože ty rozhodují o tom, jestli budou lidé schopni profitovat a zvýšit hladinu koncentrace serotoninu, která znamená schopnost tlumit agresivní chování. Zlo v tomto přístupu představuje komponentu, která je výslednicí faktorů, které člověk nemůže přímo ovlivnit, protože to není v jeho silách.

Sociobiologický přístup uvažuje o zlu podobně, jako biologický přístup, tedy jako o formě agresivního chování. Tento přístup je velice ovlivněn myšlenkami teorie přirozeného výběru. Sociobiologický přístup se odlišuje od toho biologického v tom, že bádá po sociálních podmínkách prostředí, které ovlivňují biologickou podstatu člověka. Tudíž detekuje podmínky, které jsou příčinou toho, že se určitá vlastnost stane geneticky předurčená. Snaží se tak identifikovat selektivní tlaky, které ovlivňují evoluční vlastnosti lidského druhu. Tím vypovídá o tom, že je možné nastavit takové environmentální podmínky, které povedou k rozvinutí určitých genetických dispozic, ty umožní lidskému mozku, aby dokázal efektivně profitovat, tedy aby v tomto ohledu dokázal tlumit agresivní chování. Na základě empirických příkladů doložil, že rozdíly ve složení genové výbavy zapříčinily rozdílné biochemické procesy, jejichž

výsledkem byly odlišné způsoby interakcí organismů, které ve výsledku znamenaly, že se jedinci chovali jinak.

Všechny tři přístupy, které jsem ve své práci představila, uvažují o páchání zla z jiných perspektiv. Zejména pak sociologický a biologický přístup, nahlíží na problematiku zla zcela opačně. Tato odlišnost nabízí dostatečný prostor k tomu, abychom v sociologii dokázali relevantně posoudit charakteristiku „zlého“. Přístupy se navzájem shodují v tom, že páchání zla není nikdy přímo řízeno deterministicky, takže přirozené nutkání, které by nutilo jedince chovat se zle, neexistuje. Namísto toho existují společensky sdílené představy, že takový je původ zla. Jejich zdrojem jsou hodnotové systémy a sociální instituce, které na základě špatných reinterpretací vědeckých poznatků překrucují výsledná zjištění, a vytvářejí tak mylné představy o původu zla. Jednotlivé vztahy mezi přístupy jsou uspořádány následovně, mezi sociologickým a biologickým přístupem ke konceptualizaci zla existuje alternativní vztah, a oba dva jsou v komplementárním vztahu se sociobiologickým přístupem. Toto uspořádání vypovídá o tom, že pokud chceme porozumět původu a existenci zla ve společnosti, nejefektivnějším nástrojem k tomuto porozumění, bude použití všech tří perspektiv, jejichž stěžejní pilíře uvažování jsem v této práci představila.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALCOCK, John: 2001. *The Triumph of Sociobiology*. Oxford University Press
- ARENDTOVÁ, Hannah: 1995. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva o banalitě zla*. Mladá fronta: Praha
- ARENDTOVÁ, Hannah: 2001. *Život ducha (I. díl- Myšlení)*. Aurora: Praha
- BAUMAN, Zygmunt: 2003. *Modernita a holocaust*. Sociologické nakladatelství: Praha
- BURIÁNEK, Jiří: 1996. *Sociologie*. Nakladatelství Fortuna: Praha
- DINER, Dan: 1997. *Hannah Arendt Reconsidered: On the Banal and the Evil in Her Holocaust Narrative* in *New German Critique*, No. 71, *Memories of Germany*, pp.177-190
- EIBL- EIBESFELDT, Irenäus: 2005. *Člověk- bytost v sázce; přírodopis lidské pošetilost*. Academia: Praha
- KOUKOLÍK, František: 2006. *Sociální mozek*. Karolinum: Praha
- KOUKOLÍK, František: 2010. *Mocenská posedlost*. Karolinum: Praha
- LORENZ, Konrad: 1992. *Takzvané zlo*. Mladá fronta: Praha
- MCCLINTON, Brian: 2011. *Eichmann, Kant and the Banality of Evil in Humanism Ireland*, No. 131, pp.12- 14
- MILGRAM, Stanley: 1969. *Obedience to the Authority: An Experimental View*. Harper & Row: New York
- WILSON, O. Edward: 1993. *O lidské přirozenosti*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha
- WRIGHT, Robert: 1995. *Morální zvíře*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha
- ZIMBARDO, G. Philip: 2005. *Moc a zlo*. Moraviapress: Břeclav

Internetové zdroje:

<http://www.bbc.co.uk/programmes/b014kj65>

http://ciselniky.dasta.mzcr.cz/CD_DS4/hypertext/AJCVX.htm

<http://www.prisonexp.org/>

<http://zdravi.e15.cz/clanek/postgradualni-medicina/kraniocerebralni-poraneni-kcp-130691>

[Dostupnost internetových zdrojů ověřována ke dni 28.3. 2013]

7 RESUMÉ

This bachelor thesis deals with the conceptualization of evil in sociology. The main statement of the work was a comparative analysis of three approaches which may be responsible for possible evil in sociology. These are sociological, biological and sociobiological approaches. The analysis was based on the basis of key works of the authors who belong to different movements. It was found out that the approaches consider of evil in different ways but they don't exclude each other. If we want to understand the existence of evil in society, there is a need to consider of understanding all of these approaches. This is the only way to think of evil in society in the objective and true way.